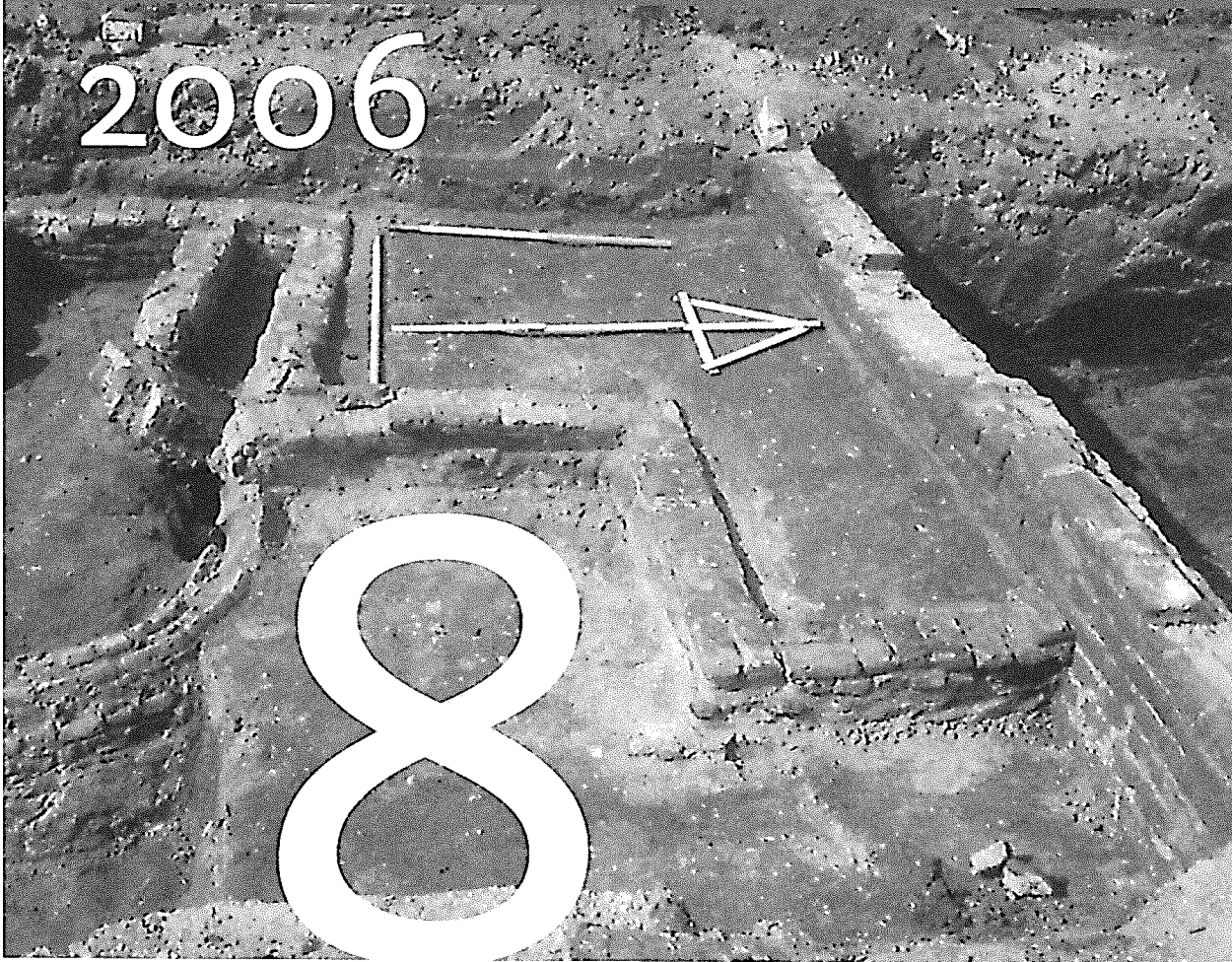

MAARTEN VAN DIJK, TIMO D'HOLLOSY, RON A.HULST,
FRANCIEN SNIEDER, MILO VERHAMME EN MATTIJS WIJCKER

Jaaroverzicht Archeologie

2006

8

samenwerking tussen ondermeer de afdeling Ruimtelijke Planvorming en het bureau Monumentenzorg, zorgvuldig wordt omgegaan met de inrichting en het beheer van deze openbare ruimte. Een fraaie historische gevelwand verliest immers aanzienlijk veel kwaliteit, als zaken als bestrating, verlichting, groen, straatmeubilair e.d. niet van een vergelijkbare kwaliteit zijn. Toepassing van duurzame en kwalitatief hoogwaardige materialen, een zorgvuldige vormgeving en beheer vormen hierin de basisuitgangspunten.

Ook in het afgelopen jaar kreeg de openbare ruimte de aandacht. In voorbereiding op de aanwijzing van het Bergkwartier tot beschermd stadsgezicht vond toetsing van plannen plaats voor dit gebied.

In de binnenstad werd de terrassennota herzien, met aandacht voor de historische kwaliteiten van de stad. Op diverse plaatsen werden kademuuren hersteld en voor de Waterlijn werd een nieuwe opstapplaats gerealiseerd bij de Kamperbinnenpoort.

In 2006 vonden veel verschillende opgravingen plaats in zowel de stadskern van Amersfoort als in het buitengebied. De bezetting van archeologen en vrijwilligers heeft zich dit jaar voortgezet en bestendigd. Waar opbouw van kennis van het bodemarchief binnen het werkgebied – in principe de gemeente Amersfoort – een vereiste is voor borging van kwaliteit, is continuïteit van personen en dus kennis bij het Archeologische Centrum heel voornaam.

In 2006 is de nieuwe monumentenwet, gevolg van de ondertekening van het Verdrag van Malta in 1992, door de Tweede en Eerste Kamer aangenomen. Alhoewel op veel plaatsen, zo ook in Amersfoort, al 'in de geest van Malta' wordt gehandeld, zal dit leiden tot grote veranderingen in het archeologisch beleid en bedrijf. Belangrijkste is de verplichting voor alle gemeenten archeologisch beleid te gaan voeren. Zo moeten zij archeologisch waarden en verwachtingen in bestemmingsplannen opnemen. De buurgemeente Leusden is zich bewust van de zorg die het archeologisch erfgoed nodig heeft en doet al jaren een beroep op de expertise (advies en uitvoering) van de gemeente Amersfoort.

2006 was ook het jaar dat kasteelterrein Stoutenburg tot gemeentelijk archeologisch monument is aangewezen.

Pothstraat 33-37

De opgraving aan de Pothstraat vormde een uitgelezen mogelijkheid de ontwikkeling van de middeleeuwse stad tussen eerste en tweede stadsmuur te onderzoeken. De overgang van buitengebied naar stedelijk gebied vormt hierbij een bijzonder aandachtspunt. Dit is een historisch pro-

ces geweest, dat nog vele vraagtekens kent.

Het zes weken durende onderzoek leverde een groot aantal sporen en een vracht aan vondstmateriaal op. De aangetroffen sporen konden aan de hand van de dateringen van het aardewerk worden onderverdeeld in een van de volgende drie fasen: *Pre-stedelijk agrarisch* (14^e-15^e eeuw),

De lichtgrijze laag, het oude leefniveau, is nog zichtbaar in het profiel tijdens de opgraving.

Stedelijk agrarisch (15^e-16^e eeuw) en *Stedelijke bebouwing* (17^e-20^e eeuw).

Uit de vroegste fase, de pre-stedelijk agrarische, worden de getuigenissen van menselijke activiteiten gevormd door paalsporen, een sloot en een greppel. Deze sporen bevinden zich allen in een grijze laag van enkele tientallen centimeters dik, die over vrijwel het gehele terrein is aangetroffen. Deze laag wordt geïnterpreteerd als een cultuurlaag, ontstaan door het jarenlang akkeren en bemesten. Hoewel door verstoringen op het terrein zeker sporen verloren zullen zijn gegaan, kon toch een rij van noord-zuid georiënteerde palen herkend worden. De palenrij ligt bijna op de huidige perceelsgrens. Is dit toeval of hebben we hier te maken met een al eeuwenoude percelering?

Er is ook een groep paalsporen die, gezien de agrarische functie die het terrein lange tijd gehad heeft, tot bijvoorbeeld een hooiberg, stal of boerderij behoord hebben. Uit archiefonderzoek en tijdens eerdere archeologische opgravingen is gebleken dat het gebied gelegen tussen beide stadsmuren agrarisch gebruik met bijbehorende boerderijen had. Zo werd bijvoorbeeld tijdens opgravingen aan de Oliesteeg (*Jaarboek 2006*) grenzend aan dit onderzoeksterrein een hooiberg met kringgreppel aangetroffen. Boerderijen uit de 14^e eeuw zijn bij opgravingen in het gebied tussen eerste en tweede stadsmuur meerdere malen aangetroffen, zoals bij in het gebied van Achter de Arnhemse Poortwal (*Jaarboek 2006*).

Uit dezelfde periode dateren op de Pothstraat

een oost-west lopende sloot en een zuid-noord lopende greppel. De sloot loopt parallel aan de huidige straat, de greppel is in een rechte hoek verbonden met de sloot en zal in die richting hebben afgewaterd. De sloot lijkt op zijn beurt naar het westen toe af te wateren, richting de binnenste stadsgracht. Het stelsel van greppels en sloten diende om het terrein te ontwateren en geschikt te maken voor agrarisch gebruik en bebouwing.

Opvallend genoeg ligt de greppel op exact dezelfde lijn van zowel een 17^e- eeuwse (hoek)-fundering als van de poeren van een 20^e- eeuwse loods. Hebben we hier wederom te maken met een erfscheiding? In dit geval mogen we aannemen dat de percelering op deze locatie de afgelopen eeuwen niet of nauwelijks aan verandering onderhevig is geweest. Opmerkelijk, als we bedenken dat het om een periode van ruim 500 jaar gaat. Een periode waarin de huizenbouw zich ontwikkelde van eenvoudige boerderijen van hout en leem, tot stenen panden met een al dan niet monumentale uitstraling.

Waarom is hier dan toch vastgehouden aan de middeleeuwse pre-stedelijke perceelsgrenzen? Een dergelijke vraag is moeilijk aan de hand van een enkele opgraving te beantwoorden. Wellicht bleven percelen lange tijd eigendom van eenzelfde familie en was er geen fysieke mogelijkheid tot uitbreiding of herinrichting. Feit is dat pas met de nieuwbouw in 2006 de uit de agrarische periode stammende perceelsgrenzen voor het eerst sinds eeuwen op de schop zijn gegaan.

In de 15^e en 16^e eeuw ligt dit gebied weliswaar binnen de tweede stadsmuur, maar behoudt het haar agrarisch karakter. Tot deze fase behoort een aantal kuilen, die zorgvuldig gegraven zijn en een groenige vulling hebben, hetgeen duidt op een organische inhoud, zoals gras, heideplaggen of mest. Het aardewerk uit de kuilen stamde hoofdzakelijk uit de 16^e eeuw. Ook tot deze periode behoort een groot aantal paalsporen, waarin naast (voornamelijk roodbakkend) aardewerk, zich ook

baksteenfragmenten bevonden. Het terrein is nu dus bebouwd, mogelijk met een – deels – stenen boerderij of stal.

Een aantal andere kuilen was beduidend recenter en volgestort met aardewerkscherven, dakpannen en dierlijk botmateriaal. Het betrof hier het standaard huis-tuin-en-keuken aardewerk, zoals schalen, potten en kruiken. Het oudste materiaal uit deze kuilen dateert van rond 1700, het jongste van rond 1900. Een aantal voorwerpen was in complete staat weggegooid. We mogen aannemen dat we hier te maken hebben met de dump van een complete inventaris. De vraag rijst of hier het servies van een herberg is opgegraven?

Dat op het terrein een aantal panden heeft gestaan is duidelijk, maar uit het historisch onderzoek blijkt niets van de aanwezigheid van een herberg. Er zijn verscheidene funderingen blootgelegd. In totaal kunnen vier bouwfasen worden onderscheiden, die de 17^e tot en met de 20^e eeuw bestrijken. De oudste fase bevindt zich op een egalisatielaag, die aan de onderzijde wordt begrensd door een brandlaag. Uit deze zwarte laag is constructiemateriaal, dierlijk botmateriaal, een aantal ijzerslakken en aardewerk verzameld. Het aardewerk dateert allemaal van voor 1700. Deze laag getuigt mogelijk van een brand op het terrein. Uit geschreven bronnen is bekend dat dit deel van de stad in 1657 werd geteisterd door een vreselijke brand. Wellicht was deze brand de aanleiding tot het overgaan naar volledige steenbouw van de huizen aan de Pothstraat.

Op het achterterrein bevindt zich een bakstenen beerput. Dat de put als beerput en niet als waterput is gebouwd, blijkt uit het feit dat hij niet tot in het grondwater loopt. In een later stadium heeft de put een koepel gekregen en is er een rioolpijp op aangesloten. Nadat hij buiten gebruik is geraakt, werd hij volgestort met puin. Op basis van het baksteenformaat en het vondstmateriaal in de insteek is hij te dateren in de eerste helft van de 19^e eeuw. Het volstorten van de put vond ver-

moedelijk plaats voorafgaand aan de bouw van de loodsen (vanaf 1917) die er tot de winter van 2005 gestaan hebben.

Achter de Kamp

Ook bij het onderzoek van dit terrein, gelegen aan de straat Achter de Kamp, speelde de vraag over de ontwikkeling van agrarisch naar stedelijk in de late Middeleeuwen een hoofdrol. Bij de opgraving kwamen sporen van prehistorische bewoning tevoorschijn. Niet geheel verrassend, omdat al eerder in dit deel van de stad sporen uit de IJzertijd, zoals bij het onderzoek aan de Herenstraat, zijn gevonden.

Achter de Kamp ligt op de flank van een grote dekzandrug, die van Amersfoort richting Hoevelaken loopt. Dezelfde zandrug waarop zoveel bewoning uit de IJzertijd voorkomt (zie het verslag van de opgraving Wieken-Vinkenhoef). Dat hier ver voor het ontstaan van Amersfoort en ook veel eerder dan de bewoning uit de IJzertijd al mensen actief waren, blijkt uit de vondst van een vuurstenen afslag (ontstaan bij het maken van een werktuig) uit het Mesolithicum (8800-4900 v. Chr.). De oudste grondsporen, twee sloten en kuilen, dateren uit de (midden) IJzertijd (\pm 500-250 v. Chr.), gezien het aardewerk dat hierin is aangetroffen.

Van de periode tussen de IJzertijd en de 13e eeuw zijn geen sporen gevonden; de vroegste middeleeuwse sporen zijn sloten uit de 13e - vroeg 14e eeuw. Eén van deze heeft parallel met de straat Achter de Kamp gelopen, en diende om het terrein te ontwateren en daarmee geschikt(er) te maken voor bebouwing en bewoning. Uit deze periode stamt ook een aantal paalkuilen van een boerderij. Een viertal paalkuilen geven de plaats aan waar ooit de staanders, de draagconstructie van de boerderij, hebben gestaan. Een meter ten oosten en parallel aan de staanders zijn de kleinere paalkuilen van de wandpalen gevonden. De boerderij is na een kort gebruik, nog in de 14e eeuw, verlaten en afgebroken. Behalve de resten van een boerderij, zijn ook twee waterputten, die

in de 14e eeuw buiten gebruik zijn geraakt, opgegraven. Bij één van de putten werd (een gedeelte van) een houten ton gevonden. Waterputten met een houten ton, zogenaamde tonputten bestaan uit een schacht en één of meerdere op elkaar geplaatste tonnen, waarvan de bodem en deksel zijn verwijderd. Uit dezelfde periode dateren ook een paar afvalkuilen en een dierengraf. Op de bodem van het graf werden botresten van een kalf gevonden, dat met de poten naar boven lag, alsof men het op de rug in de grafkuil had laten vallen. Het is dan ook geen slachtafval, maar vermoedelijk een ziek dier dat men hier begraven heeft. Na deze eerste middeleeuwse bewoningsfase is het terrein in de 14^e /15^e eeuw opgehoogd.

Na de ophoging is het terrein opnieuw bebouwd, maar nu met stenen gebouwen. Op het noordwestelijke deel van het terrein is de achtergevel en de oostelijke zijmuur van een groot stenen huis, dat aan de Kamp stond, blootgelegd. Van de achtergevel is een groot deel van het opgaande muurwerk bewaard gebleven, muur en fundament stonden nog tot een hoogte van 1,75 m. Het gebruikte formaat bakstenen (28x14x6,5 cm) komt overeen met de bakstenen die in de eerste stadsmuur van rond 1300 zijn gebruikt. Na de voltooiing van de tweede stadsmuur, midden 15^e eeuw, is men begonnen met de afbraak van de eerste stadsmuur. Bakstenen zijn altijd hergebruikt, aangezien ze kostbaar waren. Mogelijk zijn de bakstenen van het huis dus sloopmateriaal van de eerste stadsmuur, waarmee de datering van dit huis in de tweede helft van de 15^e eeuw uitkomt.

In deze periode is het zuidelijk deel van het opgravingsterrein dat aan Achter de Kamp grenst, onbebouwd. De oudste aangetroffen muurresten in dit gedeelte dateren pas uit de 16^e eeuw. Een ronde bakstenen fundering voor een kuip en een grote hoeveelheid hoornpitten wijzen op het ambacht van een leerlooier, die hier zijn bedrijf heeft uitgeoefend in de 16^e en begin 17^e eeuw.

De bebouwing beperkte zich in eerste instan-

De enorme waterput wordt uitgegraven bij de opgraving Achter de Kamp.

tie tot de straatzijde, dus de bebouwing gelegen aan de Kamp en Achter de Kamp. Het open terrein dat tussen de bebouwing in ligt, de achterterreinen vanuit beide straten – Kamp en Achter de Kamp – gezien, is door de eeuwen heen gebruikt om diverse (afval)kuilen voor o.a. huisafval te graven, waterputten te slaan en een beerput te bouwen. De buitenkant van de beerput was met een laag klei bekleed, die er voor zorgde dat de inhoud van de beerput in de put bleef en niet de omliggende grond zou vervuilen. De put wordt dankzij vondsten in de 17^e eeuw gedateerd. Een andere interessante vondst was een goed geconserveerde mestkuil, waarin een vrijwel complete steengoed kruik is gevonden. De kruik dateert uit het einde van de 16^e eeuw en geeft daarmee een datering voor de mestkuil. Tevens zijn vier runderbegravingen aangetroffen, uit de 15^e en 16^e eeuw. De aan-

wezigheid van de mestkuil in combinatie met de runderbegravingen laat zien dat het terrein tot in de 16^e eeuw een deel van zijn agrarische karakter heeft behouden.

Tegen het einde van de 17^e / begin 18^e eeuw wordt het oostelijk deel van het achterterrein ook bebouwd. Het bebouwen van achterterreinen is een aanwijzing voor het schaarser worden van de ruimtes binnen de stad. Ten oosten van het grote – van oorsprong 15^e – eeuwse – huis wordt een nieuw pand en een bakstenen werkvloer gebouwd. De bakstenen van de werkvloer waren secundaire verbrand en moeten vaak en langdurig aan hitte hebben bloot gestaan. Uit ongeveer dezelfde periode dateert een zeer grote bakstenen waterput met een koepel, dus dicht aan de bovenkant. De diameter van deze put was meer dan drie meter, een aanwijzing voor industrieel waterge-

bruik. Mogelijk zijn de put en werkvloer van een smid of een rademaker geweest. De Blaffert, een belastingregister uit 1755, wijst uit dat in deze tijd de percelen aan de Kamp in eigendom waren van een smid en rademaker. Helaas was het niet mogelijk de percelen precies aan de verschillende eigenaren toe te wijzen. Beide ambachtslieden hebben gebruik gemaakt van een smidsevuur en voor beide ambachten (het afkoelen van het ijzer) was een grote hoeveelheid water, in dit geval een enorme waterput, nodig.

Alle funderingen zijn door de eeuwen heen vele malen opnieuw gebruikt. Ook blijkt dat de huizen een aantal malen zijn verbouwd, ten behoeve van aanbouwen en kelders. Uiteindelijk moesten de huizen in de 20^e eeuw plaats maken voor een bedrijfshal van een tapijthandel.

Oude kelders onder Zevenhuizen

Zevenhuizen is de straat die parallel aan de Sint Joriskerk, tussen de Hof en de Langestraat loopt. Onder de panden van Zevenhuizen en doorlopend onder de huidige straat liggen kelders. Doordat het plaveisel ter plekke was ingezakt, waren die gedeeltelijk zichtbaar geworden.

De kelders waren geen onbekend fenomeen. Want, al zijn ze voor een groot deel niet meer in gebruik en opgevuld met zand, de bewoners van de panden aan Zevenhuizen weten van het bestaan ervan af. Ze zijn bovendien opgemeten en opgetekend door architect W.van Gent. Dit gebeurde in de jaren veertig van de vorige eeuw en werden afgebeeld in het boek *Zeven eeuwen Amersfoort* van Halbertsma (p.51). Op de tekening is goed te zien dat de kelders zich tot ver onder de straat uitstrekken.

De kelders die nu door de verzakking vrij kwamen te liggen en begaanbaar waren geworden (ze zijn tegenwoordig zelfs vanuit de huizen dichtgemetseld), zijn door de archeologen globaal opgemeten en vergeleken met de tekening van Van Gent. De door Van Gent, met een stippellijn, aan-

gegeven kelders waren nu ook zichtbaar en strekken zich inderdaad uit tot aan het punt waar hij ze tekende. De kelders hebben een tongewelf en uit opmetingen van de gebruikte bakstenen kunnen ze gedateerd worden in de 14^e / 15^e eeuw. Aan gezien bakstenen vaak opnieuw gebruikt werden, is het echter ook mogelijk dat de kelders van latere datum zijn.

De straat is hersteld, en als er niet weer een waterleiding knapt (de oorzaak van het wegspoelen van het zand en vervolgens het inzakken van het plaveisel) blijven de kelders rustig onder de straat liggen.

Portugees-joodse begraafplaats bij de Bloemendalsebuitenpoort

Het Zocherplantsoen te Amersfoort heeft de laatste jaren veel aan kwaliteit verloren. De gemeente heeft plannen ontwikkeld om het hele plantsoen in oude glorie herstellen. In het noordelijk deel, bij de Bloemendalsebuitenpoort, bevindt zich een oud bastion, waar aan de westzijde een 18^e-eeuwse joodse begraafplaats – hoewel niet meer in gebruik – aanwezig is. Voor de lege oostzijde van dit bolwerk zijn onlangs plannen ontwikkeld voor een wandelpad met uitkijkpost, waarvoor een groot deel ontgraven zou worden.

Op die locatie aan de oostzijde van de Bloemendalsestraat heeft echter eveneens een joodse begraafplaats gelegen, kleiner en ouder dan de bestaande aan de westzijde. De kleine begraafplaats behoorde toe aan de eerste joodse immigranten die zich rond 1650 in Amersfoort mochten vestigen. Het stadsbestuur hoopte hiermee de nieuwe industrieën (textiel en tabak) en daarmee de kwijnende economie van Amersfoort een flinke impuls te geven. Zij slaagden in hun opzet; Amersfoort kwam opnieuw tot bloei.

Die eerste immigranten waren Sefardische joden (afgeleid van 'Sefarad', Hebreeuws voor 'Spanje'), nakomelingen van de Spaanse en Portugese joden die aan het einde van de 15^e

De Joodse begraafplaats bij de Bloemendalse-buitenpoort: zicht op het Zocherplantsoen waar het onderzoek aan de Portugees-joodse begraafplaats plaatsvond.

eeuw, ten tijde van de Inquisitie en Reconquista, het Iberisch Schiereiland waren ontvlucht. Kort na hun vestiging in de stad verwierven zij het eigendom van het terrein aan de oostzijde van het bastion en richtten dit in om er hun doden te begraven. De westzijde van het bastion is later, rond 1700, door Hoogduitse joden van de tweede immigratiegolf als begraafplaats in gebruik genomen en is nog altijd aanwezig. De oude Sefardische begraafplaats aan de oostzijde zou tot 1727 dienst hebben gedaan en daarna buiten gebruik zijn geraakt. De vraag blijft wat er na het buiten gebruik raken van de Sefardische begraafplaats is gebeurd. Op het terrein zelf herinnerde niets meer aan de begraafplaats en velen nemen aan, dat de graven met zerk en al zijn verplaatst. Hiervoor ontbreken echter alle bewijzen.

De gemeentelijk archeologen attendeerden de planontwikkelaars er op dat ter plaatse van de geplande uitkijkpost mogelijk nog resten van de joodse begraafplaats in de bodem aanwezig kunnen zijn. En terecht: bij verkennende graafwerkzaamheden, om vast te stellen of de bodem resten bouwmetaal of anderszins bevat, zijn enkele menselijke botfragmenten aangetroffen. Was er bij toeval gestuit op achtergebleven resten, of zijn er nog altijd graven in de bodem aanwezig? Om op deze vraag antwoord te krijgen is een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd.

In overleg met leden van de Nederlands-Israëlitische Gemeente en het Inter Provinciaal Opper Rabbinaat is overeengekomen alle menselijke resten – indien nog aanwezig – op de aangetroffen locatie te laten liggen, en pas na het onder-

zoek te besluiten wat ermee te doen. Het onderzoek, een combinatie van archiefonderzoek en proefopgraving, is in juni 2006 uitgevoerd en heeft aangetoond dat de begraafplaats zich nog altijd in de bodem bevindt; er zijn dertien graven van zowel volwassenen als kinderen aangetroffen. Buiten het onderzoeksgebied van het terrein bevindt zich naar verwachting nog een aantal graven; de begraafplaats bood in originele omvang naar schatting plaats aan 36 graven. Een grote ingraving, het restant van een loopgraaf met stelling uit WOII heeft enkele graven verstoord.

Amersfoort beschikte dus nog altijd over haar eerste joodse begraafplaats. De teruggevonden joodse begraafplaats mag als unicum beschouwd worden, temeer daar deze zich, qua ouderdom, onder de vijf oudste bestaande joodse begraafplaatsen van Nederland schaaft. Dit weerspiegelt de vroege verwelcoming van de eerste joodse immigranten in Nederland door Amersfoort.

De archeologische resten worden zo hoog gewaardeerd dat deze behouden zouden moeten worden. Geadviseerd is om de plannen aan te passen: de uitkijkpost te laten vervallen en het wandelpad te verleggen. Om structureel behoud van de archeologische resten te waarborgen, is inpassing ervan in het ontwerp noodzakelijk. Indien goed uitgevoerd kan naast het behoud van de waardevolle resten, ook kwaliteit aan het planontwerp worden toegevoegd. Het herstellen, zichtbaar maken en markeren van de begraafplaats verhoogt de historische belevingswaarde op dit – voorheen ‘loze’ – stukje grond, waarbij de rust en stilte die er vele eeuwen heeft geheerst, wordt bewaard. Het advies tot herstel en inpassing van de begraafplaats is door de gemeente overgenomen en intussen is begonnen met de restauratie. Om verwarring met de joodse begraafplaats aan de westzijde van de Bloemendalsestraat te voorkomen, is besloten deze Sefardische begraafplaats aan de oostzijde de eigen naam ‘*Al mee menoehot*’ te geven, dat ‘Langs rustig water’ betekent.

Molenstraat

In juli 2006 werden bij rioleringswerkzaamheden in de Molenstraat aan de zuidkant van de Amersfoortse binnenstad bakstenen funderingen aangetroffen. Het bleek te gaan om een overkluisd deel van de Hellegracht. De Hellegracht is aangelegd aan het eind van de 13^e of begin 14^e eeuw en vormde aan de zuidkant van de stad een buitengracht van de eerste omwalling.

Na de bouw van de tweede stadsmuur kwam de Hellegracht binnen de muren te liggen. Op de stadsplattegrond uit de 16^e eeuw van Braun en Hogenberg is te zien dat deze gewoon open bleef, maar overkluisd werd op punten waar straten of pleinen aangelegd werden. Zo ook bij de Molenstraat.

Het is niet de eerste keer dat een dergelijke overkluizing is aangetroffen; onder andere bij een opgraving in 1977 door de A.W.N. bij het Observantenklooster en bij archeologisch onderzoek door de sectie archeologie op de Varkensmarkt (in 2001, *Jaarboek 2002*) was de overkluisde gracht al eerder gevonden.

Maatweg

Bij de bouw van het nieuwe Meander Medisch Centrum op het voormalige MOB-terrein te Hoogland, zal de ondergrond op veel plaatsen diepgaand worden verstoord. Gezien de archeologische omgeving is er een redelijke kans op het aantreffen van interessante resten. Het terrein ligt binnen ABP (Archeologisch Belangrijke Plaats) 37. Op de IKAW (Indicatieve kaart voor Archeologische Waarden) is het terrein niet gekarteerd (wegens het gebruik bij Defensie), maar grenst het aan gebieden met een middelhoge en hoge trefkans.

Het plangebied ligt ten noorden van de Eem en ten zuiden van de Maatweg. In het westen wordt het plangebied begrensd door een aantal weilanden langs de Bunschoterstraat en in het oosten door een tweetal woonhuizen met tuinen aan De Schans. Tot enkele maanden voor het

onderzoek was het terrein in gebruik als MOB-complex (mobilisatiecomplex) bij Defensie, hierna zijn de gebouwen gesloopt, de wegen verwijderd en is het terrein braak komen te liggen.

In juli 2006 heeft de sectie archeologie van de gemeente Amersfoort een inventariserend veldonderzoek middels proefsleuven uitgevoerd. Over het gehele onderzoeksgebied is een grote invloed van water te zien. Het gehele terrein bevat overstromingslagen, bestaande uit kleilaagjes, leem en verspoelde bodem en dekzand. Over het terrein loopt een natuurlijke waterloop. Het noordelijk deel van het plangebied is erg laag en bevat een dik veenpakket (plaatselijk ca 80 cm dik). Tussen de laagtes bevinden zich kleine zandopduikingen (oeverwallen) die echter nog steeds te laag zijn om bewoning op te verwachten. Ook deze oeverwallen zijn afgedekt door overstromingslagen.

De aangetroffen waterloop is waarschijnlijk een oude loop van de Eem of een aftakking daarvan. De waterloop meandert door een relatief laag en nat gebied, tussen enkele kleine dekzandruggetjes door. Sporen van menselijke activiteit zijn niet aangetroffen. Verder archeologisch onderzoek was dan ook niet noodzakelijk.

Wieken – Vinkenhoef

Het archeologische onderzoek op de percelen van het in ontwikkeling zijnde bedrijventerrein Wieken-Vinkenhoef tussen Amersfoort en Hoevelaken werd in 2006 voortgezet. Het gebied ligt op een grote, zuidwest-noordoost gerichte dekzandrug in de Gelderse Vallei.

Het onderzoek in 2006 viel uiteen in vier opgravingscampagnes, die door middel van proefsleuven en grote opgravingsvlakken werden uitgevoerd.

De eerste werkzaamheden betroffen proefsleuven op een perceel (perceel 301) ten noorden van de Lageweg op de noordelijke flank van de dekzandrug (deze locatie valt buiten de begren-

zing van de overzichtstekening). In deze sleuven werden geen archeologische sporen aangetroffen.

De tweede campagne behelsde proefsleuven en direct daarna een vlakopgraving juist ten noorden van de Hogeweg op de top van de dekzandrug (bij het bedrijf Besseling).

Tenslotte zijn ten zuiden van de Hogeweg proefsleuven aangelegd en werd een grootschalige vlakopgraving uitgevoerd op een zogenaamde geulranddekzandrug ten zuiden van bovengenoemde dekzandrug. Tussen beide geologische fenomenen bevindt zich een laagte, waar de laatmiddeleeuwse Horstwetering loopt. De perceering van het gebied stamt in hoofdlijnen uit de laatmiddeleeuwse ontginningsfase.

De opgraving ten noorden van de Hogeweg, bij bedrijf Besseling, leverde een huisplattegrond en vier spiekers op. De huisplattegrond had een lengte van 13 m en een breedte van 4,55 m. De wanden waren voorzien van een dubbele paalzetting die, samen met drie middenstijlen, het dak droegen. De niet in het midden van de wanden gelegen toegangen deelden de plattegrond op in een woon- en een staldeel. Het schervenmateriaal uit de paalsporen van de plattegrond en de spiekers wijst op een datering in de Late IJzertijd (250 – circa o v. Chr.). De structuren maakten onderdeel uit van een erf, waarvan al sporen in een voorafgaande opgravingscampagne werden gevonden.

In het kader van natuurontwikkeling zijn in het gebied tussen de Horstwetering en de loop van de Hoevelakense – en de Barneveldsebeek grondwerkzaamheden uitgevoerd. Dit betrof het opengraven van gedempte delen van de Horstwetering en de aanleg van ondiepe poelen. Voorafgaande aan deze natuurontwikkeling heeft archeologisch onderzoek plaatsgevonden.

Het onderzoek te Bloeidaal – de naam is afkomstig van een oude boerderij – bestond uit twee percelen, die in het oosten begrensd werden door een reeds archeologisch onderzocht perceel.

Beide percelen liggen op het uiteinde van de geulranddekzandrug, die als een landtong in de dalvormige laagte uitsteekt. Het zijn met name de vele paalsporen en kuilen die het perceel archeologisch interessant hebben gemaakt. Hier hebben vijf boerderijen gelegen (afb. 1). Twee van de boerderijplattegronden hadden een zuidoost-noordwest oriëntatie en de overigen lagen loodrecht op deze richting. Drie van de boerderijen lagen erg dicht bij elkaar en rond twee van deze gebouwen hebben de meeste spiekers gelegen.

Op het perceel WV-P326 werden in 2003 de sporen van vier of vijf boerderijen aangetroffen, waarvan er twee van zuidwest naar noordoost georiënteerd lagen. Tijdens de uitwerking van de opgravingsgegevens was reeds duidelijk dat deze plattegronden niet compleet waren. Op perceel WV-BLOEI werd tijdens het veldwerk vermoed dat de noordelijkste en de zuidelijkste boerderij konden aansluiten op de (incomplete) boerderijen op perceel WV-P326. Na uitwerking van de veldtekeningen bleken de plattegronden op de twee percelen exact in elkaars verlengde te liggen. De meest zuidelijke plattegrond bestond uit twee structuren die elkaar gedeeltelijk hebben overlapt. De boerderijen waren dus niet gelijktijdig en hadden verschillende afmetingen. De noordelijke, samengevoegde plattegrond is te reconstrueren tot een boerderij met een lengte van 35 en een breedte van 5,50 meter (afb. 2) en is de langste vertegenwoordiger van de huisplattegronden van Wiken-Vinkenhoef. Net zoals de andere boerderijen kan het beschreven worden als een woonstal-boerderij. In het noordoostelijke en het zuidwestelijke deel bevonden zich in beide zijden de toegangen tot het interieur. Extra paalsporen aan de binnenzijde van de wanden zijn aanwijzingen dat de doorgangen van deuren waren voorzien. De ingangspartijen scheidten het woondeel van

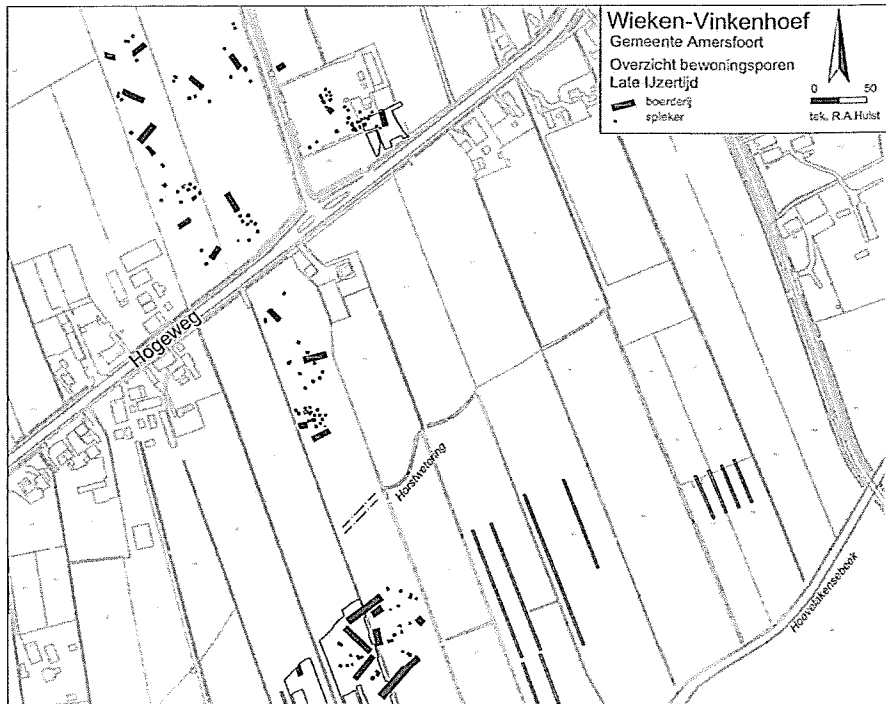
de stal, waarbij in deze plattegrond het 14 meter lange middendeel als stal moet worden geïnterpreteerd en de beide huiseinden dus een (werk)woonfunctie hadden. Het noordoostelijke woon/werkdeel was groter dan zijn tegenhanger in het zuiden.

De twee haaks op elkaar staande boerderijplattegronden ten zuiden van laatst genoemde boerderij hadden eveneens een forse lengte (26 en 30 meter). Ook deze boerderijen hadden een woon/stal functie, waarbij het lange middendeel als stal fungeerde. De wanden van deze grote boerderijen stonden tussen veelal dubbele paalsporen, die samen met de binnen- en middenstaanders het dak omhoog hielden.

Geïsoleerd in het uiterste westen van de geulranddekzandrug zijn de sporen van een, helaas zwaar verstoorde, boerderij gevonden. In de paalsporen van de vier structuren is aardewerk aangetroffen dat duidt op een late IJzertijddatering. Vermeldenswaard zijn de vier fragmenten van La-Tène glazen armbanden. Drie van deze versierde glazen voorwerpen zijn gevonden rond en in de sporen van de bewoningsconcentratie ten zuiden van de Horstwetering en de vierde op het eerste erf ten noorden van deze wetering.

De opgravingswerkzaamheden op het bedrijventerrein zijn nog niet afgesloten en de uitwerking van de opgravingsgegevens tot nu toe is nog niet afgerond. Voorlopig denken we dat de boerderijen, die in het zuiden dicht op elkaar staan, nooit gelijktijdig kunnen zijn geweest. De erven in het noorden liggen regelmatig verspreid op de flank van de dekzandrug; ze kunnen gelijktijdig zijn geweest. De bewoning kan echter ook beperkt zijn gebleven tot drie of vier boerderijen, die in de loop der tijd hebben 'gezworven' over de hogere delen nabij de beekdalen.

1 Overzicht van de opgegraven boerderijen en spiekers uit de IJzertijd.

2 Een van de zeer lange IJzertijd boerderijen in het zuiden van het onderzoeksgebied de Wijken.

